

İKİNCİ MEŞRUTİYET DEVRİ AYDINLARININ ATATÜRK VE ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Y.Doç.Dr. Selami KILIÇ*

Tarihte her inkılâp hareketinin bir fikrî hazırlık devresi bulunmaktadır. Fransız İnkılâbı, Rus İnkılâbı ve hatta Türk İnkılâbı, düşünürlerin ve yazarların yön verdikleri bir fikrî hazırlık dönemi geçirmiştir. Nitekim, Tanzimat ve özellikle II.Meşrutiyet devri düşünürlerinin bazı fikirleri Millî Mücadele'den hemen sonra Atatürk tarafından gerçekleştirilmiştir.

II.Mahmud döneminde başlayan fikir emeklemesi, devlet sona ererken ürünlerini vermiş, Türk tarihinde o zamana kadar görülmeyen nitelikte bir düşünce hayatı gelişmeye başlamıştır. XIX.yüzyılın ilk yıllarında belirmeye başlayan birtakım fikir akımları XX.yüzyılın başlarında, II.Meşrutiyet'in ilânı ile birlikte daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin yaşamasını amaçlayan, birliğini ve bütünlüğünü sağlamaya çalışan, devlet yönetiminde etkilerini gösteren bu fikir akımları: Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık cereyanlarıdır. Ancak, II.Mahmud döneminde filizlenmeye başlayan, II.Meşrutiyet'in ilânından sonra gittikçe gelişen bu fikir akımlarından hiçbirisi devleti yıkılmaktan kurtaramayacaktır.

Türk tarihinin siyasî bir laboratuvarı görünümünde olan II.Meşrutiyet on senelik fiili ömrüne karşılık birkaç devletin tarihini dolduracak kadar siyasî ve sosyal hadiseler sahne olmuştur. Onun asıl önemi, kendisini takip eden hareketlerin insanlarını yetiştirmesi, imparatorlukla cumhuriyet rejimi arasında bir geçiş devresi mahiyetine sahip olmasıdır. Bu cihetten bakıldıkça,

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

II.Meşrutiyet hem bir son hem de bir başlangıçtır. Uzun asırlık bir istibdat idaresinin sonu, fakat Türk İnkılâbı'nın hazırlayıcısı olmak itibarıyla başlangıcı...¹.

Tarihte başarıya ulaşmış her inkılâp hareketinde, inkılâbı gerçekleştiren önderlerin kendilerinden önce yaşamış olan veya çağdaşları bulunan fikir adamları tarafından ileri sürülen görüşlerin etkisinde kaldıkları ve bunları az veya çok değişiklikle uyguladıkları bir gerçektir. Fransız İnkılâbı'nı yapanlar üzerinde XVIII.yüzyıl filozoflarının tesiri görüldüğü gibi, Rus ihtilâlcilerin de Karl Marx ve Friedrich Engels'in fikirlerinden beslendikleri bilinir. Türk İnkılâbı bu bakımdan bir istisna sayılamaz. Gerçekten Atatürk'ün icrâatında Tanzimat ve Meşrutiyet devirleri Türk düşünürlerinin etkilerini tespit etmek mümkündür².

Öyleyse, Atatürk İnkılâbı adı verilen sosyal değişimlerin fikrî hazırlık devresinin Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Özellikle Ziya Gökalp, Dr.Abdullah Cevdet (Karlıdağ), Celal Nuri (İleri), Kılıçzade Hakkı Bey gibi bazı Türk aydınları, yazdıkları kitap, risâle ve makalelerde; Osmanlı Devleti'nin yıkılmaktan kurtulması ve ilerlemesi için çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Memleket meseleleriyle yakından ilgili olan ve tenkitçi bir okuma alışkanlığına sahip bulunan Atatürk'ün de, bu yayınları dikkatle takip etmiş olduğu kesindir.

Türk milletini lâıyk olduğu seviyeye çıkarmak için birtakım inkılâplar yapan ve bunları Türk toplum hayatına başarılı bir şekilde uygulayan Atatürk'ün bilinen en önemli niteliklerinden biri de gerçekleri aramak ve bulmak aşkıdır. Bu niteliği O'nu durmadan okumaya ve okuduklarını değerlendirmeye sevketmiştir. Nitekim, yapmış olduğu çeşitli konuşmaları dikkatli bir şekilde incelendiğinde; gerçekten çok okuduğunu, ancak herşeyi eleştirerek okuduğunu, tek bir düşünürün veya tek bir düşüncenin etkisinde kalmayıp, gördüklerini, duyduklarını ve okuduklarını topluca

¹ Tarık Zafer TUNAYA, Medeniyetin Bekleme Odasında, İstanbul, 1989, s.176-177.

² Ercümen KURAN, Atatürkçülük Üzerine Denemeler, Ankara, 1981, s.63.

değerlendirdiğini, yepyeni bir düşünce sistemi geliştirdiğini anlayabiliriz.

Atatürk Türk ve yabancı düşünürlerin fikirlerinden ilham almış olmakla beraber, kendine has görüşler geliştirmiş ve bunları başarı ile uygulamıştır. Öyleyse, bu gerçeği gözardı etmeden, Atatürk İnkılâbı fikir temellerini yeteri derecede kavrayabilmek için, bir başka gerçeği, II.Meşrutiyet devri aydınlarının fikirleriyle Atatürk ve Atatürk İnkılâbı'nın temelleri üzerinde etkileri olduğunu belirtmek gerekir. Gerçekten de Türkçülük akımının en büyük temsilcisi Ziya Gökalp'in, ılımlı bir batıcı düşünür olan Celâl Nuri'nin, "Müslümanlığın hususi bir kıyafeti olmadığına göre, şapka giyilmesinde hiçbir zarar yoktur" diyen Kılıçzade Hakkı Bey'in ve diğer bazı Türk aydınlarının Atatürk'ü ve Atatürk'ün düşünce yapısını etkiledikleri tarihi bir gerçektir.

Atatürk'ün modernleşme hareketi hangi düşünce temellerine dayanmaktadır? Bu soru ilim adamlarını ciddi olarak meşgul etmiş ve bazı değerli araştırmaların yapılmasına sebep olmuştur.Peyami Safa, "Türk İnkılâbına Bakışlar" ve İsrail'li tarihçi Uriel Heyd, "Foundations of Turkish Nationalism" adlı eserlerinde, Amerikalı sosyal antropolog Robert F. Spencer, "Culture Process and Iqxntellectual Current: Durkheim and Atatürk" başlıklı incelemesinde, Atatürk'ün milliyetçilik, lâiklik ve kadın hakları konularında Türk düşünürü Ziya Gökalp'in fikirlerinden ilham aldığını ileri sürmüşler. Tarık Zafer Tunaya, "Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri" ve İngiliz tarihçisi Bernard Lewis, "The Emergence of Modern Turkey" adlı kitaplarında ise, Atatürk'ün radikal davranışının Dr. Abdullah Cevdet'in düşüncesine bağlanabileceğine işaret etmişlerdir³.

Atatürk, Abdülhamit saltanatının son yılları ve Meşrutiyet devrinde yetişen her Osmanlı aydını gibi, memleketin durumu ve geleceği ile yakından ilgileniyor, bu konuda okuyor, düşünüyor, arkadaşları ile tartışıyor. Onun Rüşdiye, İdadi ve Harbiye mekteplerinde geçirdiği tahsil hayatı hakkında bilgimiz azdır. O,

³ KURAN, Atatürkçülük Üzerine Denemeler, s.21.

çocukluk ve gençlik yıllarında Namık Kemal'in vatan ve millet sevgisini işleyen şiirlerini ezberlemiş, Mehmet Emin (Yurdakul)'in manzumelerinden halk sevgisini tanımış, Tefik Fikret'ten de insan sevgisinin heyecanını duymuştur. Atatürk'ün Millî Mücadele sonunda Padişahlık yerine Cumhuriyet idaresini kurmak düşüncesini Fransız İhtilâli hakkında okuduğu kitaplardan edindiği ileri sürülebilir. Auguste Comte'un Pozitivist görüşlerini de bu Fransız sosyologun eserlerini aslından okuyarak, yahut Ahmet Rıza Bey'in yazıları vasıtasıyla tanıyarak benimsemiştir. Gerçekten, Atatürk'ün 1924'de söylediği "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir" sözü Pozitivizm'in akılcı felsefesini aksettirir⁴.

Atatürk daha öğrencilik yıllarında Namık Kemal ile Tefik Fikret'ten etkilenmiştir. O'nun Harp Okulu ve Harp Akademisinden sınıf arkadaşları olan Ali Fuat Cebesoy ile Asım Gündüz, öğrenciliklerinde Namık Kemal'in eserlerini nasıl gizlice okuduklarını ve Mustafa Kemal'in Namık Kemal'i "Türk ulusunun yüzyıllardan beri beklediği sesi" olarak değerlendirmekte olduğunu anlatmaktadırlar.

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı yıllarında Namık Kemal'in düşüncelerini ve şiirlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden bile dile getirecek, Birinci İnönü zaferinden sonra yaptığı bir konuşmayı, vatan şairinin ünlü dizelerini, "Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini -Bulunur kurtaracak baht-ı kara maderini" biçiminde değiştirerek bitirecektir.

Öte yandan, Mustafa Kemal'in Âşîyan'ı arkadaşları ile ziyaretinde deftere yazdıkları "Tavaf-ı tahatturunda bulunmakla mübâhi perestişkâran-ı Fikret (Anma ziyaretinde bulunmakla kıvanç duyan Fikret dostları)" sözleri, O'nun Tefik Fikret'i ne denli sevdiğini açıkça yansıtmaktadır.

Ancak şurasını da vurgulamak gerekir ki Namık Kemal'i çok seven ve ondan etkilenen Mustafa Kemal, O'nun romantizmini asla

⁴ Ercümen KURAN, "İkinci Meşrutiyet Devri Düşünürlerinin Atatürk Üzerine Tesirleri", *Millî Kültür*, III/2 (Temmuz-1981), s.2.

benimsememiş ve tam bir gerçekçi olarak vatan ve özgürlük şairinden apayrı bir yol tutmuştur⁵.

Yerli ve yabancı ilim adamları Ziya Gökalp'in Atatürk inkılâbı üzerindeki etkilerini açıkça belirtmişlerdir. İsraili tarihçi Uriel Heyd Foundations of Turkish Nationalism (Türk Ulusçuluğunun Temelleri) başlıklı eserinde şunları yazmaktadır: "Gökalp'in fikirleri, kendisinin de önemli bir rol oynadığı Genç Türk hareketinin ideolojisi ile Atatürk rejimi arasında vazgeçilmez bir bağ teşkil etmektedir. Gökalp, 1909'dan 1924'e kadar devam eden edebiyat etkinlikleri döneminde 1908-9 inkılâbının prensiplerinden yavaş yavaş ayrılarak cumhuriyetçilik, milliyetçilik, lâiklik, halkçılık ve inkılâpçılığa dayanan Kemalizm'in temelini atmıştır. Gökalp, çağdaş Türk devletinin teorik temellerini atmış olmak iddiasında bulunabilir."⁶.

Gökalp'in fikirlerinin Atatürk'e etkisi milliyetçilik, din ve batılılaşma sahalarında oldukça somut örneklerle görülür. Yine Gökalp ile Atatürk'ün millî kültür anlayışları da esasta farksızdır. İkisi de millî ruhun araştırılması ve millî şuurun yaşatılması gereğine inanıyordu. Atatürk bu konuda Gökalp'in düşüncesini paylaşmış ve onun fikirlerini gerçekleştirmiştir.

Gökalp'in dinde savunduğu lâiklik fikrini Atatürk aynen kabullenir. Gökalp'e göre, Şeyhülislâmın vazifesi iman ve ibadet işleriyle uğraşmak olmalıdır. Medreseler de İlâhiyat Fakültesi'ne katılmalı ve skolâstik din öğretimine son verilmelidir. Atatürk'ün Şeyhülislâmlık kurumu yerine Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurması ve medreseleri kapatması, Gökalp'in gösterdiği yolda gerçekleştirilmiş hareketlerdir. Atatürk 1924'te Hilâfeti kaldırmakla da Türkiye'de lâik devletin gelişmesi için gerekli adımı atmıştır.

Ülkemizde dinle ilgili bir konu da kadın hakları meselesidir. Gökalp, eski Türklerde görüldüğü gibi, kadınla erkeğin cemiyet ve âile hayatında eşit olmasına taraftardı. Nitekim, onun teşebbüsü

⁵ Şerafettin TURAN, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar, Ankara, 1989, s.7-8.

⁶ Uriel HEYD, Türk Ulusçuluğunun Temelleri, Çeviren: Kadir GÜNAY, Ankara, 1979, s.196.

neticesinde İttihad ve Terakki Hükümeti'nin 1917'de çıkardığı bir kanunla, Şeriat'in erkeğe dört kadın almak imkânını vermesine rağmen, Türkiye'de kadına tek evlilik isteme hakkı tanınmıştır. Atatürk 1926'da İsviçre medeni kanununu kabul ederek, tek evliliği mecburi kılmış ve böylece, âile hukukunda kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. Atatürk bununla da yetinmemiş, daha sonraları, Türk kadınıni siyasal haklardan faydalandırmıştır⁷.

"Türk devriminin düşünsel dayanaklarını araştıranlar ve Kemalizm'e bir ideolog arayanlar, en çok Ziya Gökalp üzerinde durmuşlardır. Bu konuda değişik ve birbirleriyle çelişen görüşlerin ortaya atıldığı da bilinmektedir. Kimi inceleyiciler, Gökalp'i 'Türk devriminin düşünce mimarı' olarak değerlendirir, dahası Atatürk'ün 'Vücudumun babası Ali Rıza Efendi, heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp'tir' dediğini öne sürerlerken, kimi araştırmacılar da Gökalp'i Atatürk devriminin filozofu olarak görmenin 'yanlış' olduğunu savunmuşlardır.

"Ayrıntılara inmezsizin diyebiliriz ki, Cumhuriyet öncesinde Türkiye'deki düşün akımları içerisinde Ziya Gökalp'in özel ve önemli bir yeri olduğu kuşkusuzdur. Ve kendi içerisinde çelişkiler de taşısa, Gökalp'in fikirleri ve görüşleri ile Atatürk'ün düşünceleri ve uygulamaları arasında genelde bir benzeyiş ve uyum vardır. Ancak Cavit Orhan Tütengil'in de belirttiği gibi, Gökalp'i Kemalizm'in biricik 'ideolog'u, 'mimar'ı kabul etmeye de olanak yoktur.

"Olguculuk, ulusculuk, halkçılık, laiklik, uygarlığı bir bütün olarak görme, dilde özleşme, kadın hakları vb.. konularda ayrıntılara inildiğinde Gökalp'in düşünceleri ile M.Kemal Atatürk'ün görüşleri ve eylemleri arasında önemli ayrılıklar göze çarpar.

"Atatürk'ün Öğretimin birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat)'ne yönelirken, 1917'den bu yana millî eğitimin 'kozmpolit' durumundan kurtarılmasını ve 'Halk, medreseliler, mektepliler' diye '3'e bölünmüş olan sınıfları ortak bir eğitim ve öğretimde birleştirmedikçe ruh ve düşünce yönünden uyumlu bir ulus

⁷ KURAN, Atatürkçülük Üzerine Denemeler, s.6-7.

olmamıza olanak bulunmadığını belirten Ziya Gökalp'ten de esinlendiği kolaylıkla kabul edilebilir. Ancak öğretimi kolaylaştıran Yeni Türk Alfabesi'nin kabulü gibi yazıda bir devrim yapılmasının, Gökalp'in düşünce sistemi içerisinde hiç yer almadığı görülür."⁸

Atatürk muasırlaşma yani çağdaşlaşmayı, Gökalp gibi, batılılaşma olarak anlıyordu. Fakat, O bu hususta Gökalp'ten çok Abdullah Cevdet'in fikirlerinden ilham almış olmalıdır.

Aşırı derecede bir batıcı olarak tanınan ve "Bir ikinci medeniyet yoktur; medeniyet Avrupa Medeniyetidir. Bunu güliyle dikeniyile isticnâs etmeye mecburuz"⁹ diyerek, Batı Medeniyeti'nin olduğu gibi alınması taraftarı olan Abdullah Cevdet'in "Bu toptan batılılaşma" düşüncesini Atatürk samimiyetle benimsemiştir. Nitekim, Ulu Önder 1 Kasım 1925 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İkinci Dönem Üçüncü Toplanma yılını açarken şunları söylemiştir: "Millet, muasır medeniyetin alelumûm milletlere temin eylediği hayat ve vesaiti, esasta ve eşkâlde aynen ve tamamen tahakkuk ettirmek karar-ı katfisini vermiştir."¹⁰

II.Meşrutiyet dönemi Batılılaşma hareketinin merkezi olarak kabul edilen ve Batıcılık fikir akımının yayın organı olan "İçtihad" dergisinde yayınlanan "Pek Uyanık Bir Uyku"¹¹ başlıklı iki yazıda Batıcıların gerçekleşmesini arzuladıkları istekler sıralanıyordu: "Padişahın bir tek zevcesi olacak, cariye istifrâş etmeye hakkı olmayacaktır: Yunanlıların millî serpuşu olan fes kâmilen defedilip, yeni bir serpuş-ı millî kabul olunacaktır. Kadınlar diledikleri tarzda

⁸ TURAN, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar..., s.18-21.

⁹ Abdullah Cevdet, "Şime-i Muhabbet", *İçtihad*, No: 89, 16 Kânun-ı sâni 1329 (1913), s.1979-1984; Selami KILIÇ, "Bir Siyasal Düşünce Hareketi Olarak 'Garpçılar' ve Onların Batı Medeniyeti Hakkındaki Düşünceleri", *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5, Erzurum 1991, s.110.

¹⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Ankara, 1989, s.356.

¹¹ Kılıçzade Hakkı Bey tarafından hazırlanan, fakat yanlışlıkla Abdullah Cevdet'e maledilen "Garpçıların Programı" için bkz: Kılıçzâde Hakkı, *İtikadât-ı Batılâya İlân-ı Harp*, 2.Baskı, İstanbul, 1332 (1916), s.62-82. Ayrıca Bkz: "Pek Uyanık Bir Uyku", *İçtihad*, No: 55, 21 Şubat 1328 (1912), s.1226-1228 ve No: 57, Mart 1329 (1913), s.1261-1264.

giyinecekler, vatanın en büyük velinimetini sayılarak kendilerine hürmet gösterilecektir. Kadınlar ve genç kızlar erkekten kaçmayacaklar ve görücülük âdetine nihayet verilecektir. Birer tembellek yuvası olan bütün tekkeler ve zaviyeler ilga olunarak varidât ve tahsisâtları kesilip, Maârif bütçesine ilave edilecektir. Bütün medreseler ilga edilecek, yerlerine batı tarzında mektepler açılacaktır. Sarık sarmak ve cübbe giymek yalnız ulemâ-yı kirama tahsis edilecek, dinî bilgilerden haberi olmayanlar bu kisvelere bürünemeyeceklerdir.”¹²

Atatürk Batıcıların bu hayallerini kısa bir zaman sonra gerçekleştirecek, yaptığı inkılâplarla Türkiye’ye modern ve çağdaş bir görünüm kazandıracaktır.

Atatürk’ün düşünce yapısını etkileyen düşünürlerden birisi de Celâl Nuri’dir. Celâl Nuri 17 Şubat 1926’da kabul olunan Türk Medenî Kanunu’nun gerekliliğini, “Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye ve Mukadderât-ı Tarihiye” adlı kitabında şöyle açıklıyordu: “Bir kanun-ı medenî yapmadan garb usûl-ı muhâkemesini bizde tatbiki bir türlü akıl ermez.”¹³

Celâl Nuri, “Havâic-i Kanuniyemiz” adlı bir başka kitabında da “Adliye kanunlarımız bir küllü vâhid teşkil etmekten pek uzaktır. Hele hukuk-ı medeniyeimizin bulunmaması, hâlâ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye ile amel, milleti perişan ediyor”¹⁴ diyerek, Adli teşkilâtımızda ve kanunlarımızda köklü bir inkılâp yapılması gerektiğine işaret ediyordu.

Celâl Nuri, “İttihâd-ı İslâm” adlı bir diğer eserinde, Mecelle’nin yetersizliğinden, uygulanamadığından, kanunlarımızın asırlarca önceki ihtiyaçlarımız üzerine düzenlendiğinden

¹² Kılıçzâde Hakkı, İtikadât-ı Batılâya İlân-ı Harp, s.62-82; Peyami SAFA, Türk İnkılâbına Bakışlar, İstanbul, 1990, s.57-60; M.Şükrü HANIOĞLU, Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, 1981, s.375-383.

¹³ Celâl Nuri (İleri), Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye ve Mukadderât-ı Tarihiye, 2.Baskı, İstanbul, 1331 (1915), s.111.

¹⁴ Celâl Nuri, Havâic-i Kanuniyemiz, İstanbul, H.1331 (1912), s.45-46.

bahsetmekte¹⁵ ve Türkiye’nin hukukî meselelerine ışık tutmaktaydı.

Batıcılar arasında savunduğu fikirleriyle, önemli bir yere sahip olan Kılıçzâde Hakkı Bey ise, “İtikadât-ı Batılâya İlân-ı Harp” adlı eserinde; bugün memleketimizde yürürlükte olan hükümlerin dünyanın hiç bir yerinde geçerli olmadığına dikkatleri çekerek, bir an önce hukuk alanında inkılâp yapılması gerektiğini belirtiyordu¹⁶.

İlimli bir batıcı düşünür olan Celâl Nuri, daha o günlerde Türkiye’nin bir başka meselesini gündeme getirmekte, Türk kadını ve kadın hakları konusunda şunları yazmaktaydı: “Türk kadınları cem’iyet-i beşeriyenin a’zâ-yı mahcûsesidir. Kadının iştiraki olmadan bir cem’iyet ilerleyemez. Kadınsız bir cem’iyet dilsiz bir adama benzer. Kadınları ta’limden, taallümden, mesâî-i muhtelifeye iştirakten, terakkiyât ve tekâmülâta karışmaktan men’edecek ne naklî, ne aklî bir delilimiz yoktur. Yavaş yavaş bu örfî kurûn-ı vustâilikten çıkmak, gürültüsüz, patırtısız, rezâletsiz çıkmak çarelerini düşünmez ve bulmazsak, biz Türkler ve Müslümanlar cem’iyetçe muzmahill oluruz.”¹⁷

Türk kadınına serbesti verilmesini, eski hak ve hürriyetlerine kavuşturulmasını isteyen Celâl Nuri, gerek “Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye ve Mukadderât-ı Tarihiye” gerekse “Kadınlarımız” adlı eserlerinde; Türk toplumunun bu çok önemli sosyal meselesi hakkındaki düşüncelerini belirtirken, kadın haklarının âdeta bir numaralı savunucusu olmuştur.

Nitekim, “Kadınlarımız” adlı kitabında; “Bütün hukuk ve vezâifte kadın erkek müsâvidir. Kadınlar için başka, erkekler için başka, hukuk, vezâif, tekâlif, ibâdât yoktur. Bir erkek her ne yapabilirse bir kadın da aynıyla o işi yapabilir. Hiçbir nass kadınları hukuk-ı tâbîyye, mülkiye, medeniye ve hatta siyasiden mahrûm etmez. Muâmelâtta erkek ne ise, kadın da odur. Maatteessüf

¹⁵ Celâl Nuri, İttihâd-ı İslâm, İstanbul, H.1331 (1912), s.55-57.

¹⁶ Kılıçzâde Hakkı, İtikadât-ı Batılâya İlân-ı Harp, s.19-20.

¹⁷ Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye..., s.250-251,

kadınların ahvâlini felce uğratan İslâmiyet değil, i'tiyâdâtır"¹⁸ diyerek, Türk toplum yapısını içten içe kemiren ve onun gelişmesini engelleyen bu sosyal problemin bir an önce çözüme kavuşturulmasını istemekteydi.

Türk toplumunda yer alan birçok Sosyal problemin yanısıra "kadın ve âile" meselesi de özellikle II.Meşrutiyet'in ilânından sonra çeşitli yönleriyle ele alınmış ve konuya gereken önem verilmiştir. Mesele üzerinde düşünen ve Türk milletinin ilerlemesini engelleyen bu sosyal meselenin çözüme kavuşturulması için çareler arayan Kılıçzâde Hakkı Bey, "İtikadât-ı Batılaya İlân-ı Harp" adlı eserinde konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Kadınlar nazarımızda muhteremdir, mukaddestir, mübeccedir. Kadınsız bir millet millet olamaz. Bir milleti ikame ve idâme edecek en birinci vasıta kadınlardır. Binaenaleyh kadınları vazifelerini ifâ edecek surette yetiştirmek arzusundayız. Dinimiz, kadınları, taallüm hususunda, erkeklerden asla tefrik etmemiştir. Bunları ayıranlar softalardır.

"Kadınlarımızın tahsil ve terbiyeleri ve binnetice iyi bir âile teşkil edebilmeleri için kendilerine derece derece serbesti vermek isteriz. Onlar, biz istemeyiz deseler de yine vereceğiz. Çünkü hayatları yalnız kendilerine ait değildir. İstiyoruz ki, kadınlarımız da hakk-ı hayat ve hakk-ı teneffüslerini isti'mâl etsinler. Onların da gidecek, gezecek, görecek, eğlenecek, izzet-i nefislerini, vakar ve haysiyetlerini artıracak mahalleri olsun. Çocuklarımıza gösterebilmek için evvelâ kendileri görsünler; hissettirmek için hissetsinler. Sâir milletlerdeki kadınların rolü gibi rolleri olsun; yaşınsınlar ve yaşatsınlar."¹⁹

Gerek Osmanlı aydınlarının düşüncelerinde beliren Türk kadın hakları savunuculuğu, gerekse Mustafa Kemal Paşa'nın çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalarından sonra, Türk kadını eskiden

¹⁸ Celâl Nuri, Kadınlarımız, İstanbul, H.1331 (1912), s.158-162.

¹⁹ Kılıçzâde Hakkı, İtikadât-ı Batılaya İlân-ı Harp, s.13-15.

sahip bulunduğu, fakat çeşitli uygarlıkların olumsuz etkisiyle kaybetmiş olduğu tüm hak ve hürriyetlerine kavuşacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ortaya atılan fikirler cumhuriyet devrinde gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra başardığı inkılâplar kadın haklarını bütünüyle kapsamaktadır. 3 Mart 1924'te Hilâfetin kaldırılması devletin lâik esaslara göre yeniden düzenlenmesini sağladı. 17 Şubat 1926'da Büyük Millet Meclisi İsviçre Medeni Kanunu'ndan aktarılmış olan Türk Medeni Kanunu'nu kabul etti. Böylece Türk kadını erkeğine eşit oldu ve en aşırı feministlerin istedikleri haklara kavuştu. Türk kadını, daha sonra, siyasal haklar da elde ederek, anayasada yapılan çeşitli değişikliklerle, 1930 Şubatı'nda belediye seçimlerinde oy kullanmak, 1934 Nisanı'nda ise milletvekili seçmek ve seçilmek hakkını kazandı²⁰.

II.Meşrutiyet döneminde, harflerimizin ıslahı yerine Latin harflerinin kabul edilmesini ve dolayısıyla yeni bir Türk alfabesinin meydana getirilmesini savunan ve konu ile ilgili bir hayli cesaretli yazılar yazan aydınlar bulunuyordu. Bunlar içinde; Hüseyin Cahit, İctihad dergisi sahibi Abdullah Cevdet, gazeteci yazar Celâl Nuri ve Kılıçzâde Hakkı Bey gibi aydınlar, o döneme göre büyük bir medeni cesaret göstererek, bu konuda hayli ilginç yazılar kaleme almışlardır. Bunlardan Celâl Nuri önce "Tarih-i İstikbâl" adlı kitabında şunları yazmaktaydı:

"Şu Sâmi ve ruh-ı lisanımıza uymayan harfleri terkedelim. Üniversal olan Latin harflerini alalım. Arap harfleri, arap ve İbrani gibi elsine-i sâmiye içindir. Halbuki Türkçemiz elsine-i sâmiyeden ziyâde Avrupa dillerine benzer. Bize hurûf-ı munfasılâ lazımdır. Hurûf ise ihdâs olunamaz. Mevcutlar alınır. Islâh-ı hurûf bile güç şeydir. Onun için, terakki etmek istiyorsak, ân-ı vâhid zayi etmeden Latin harflerini tetkik etmeliyiz. Bir harfi bırakıpta değerini kabul eden yalnız biz olmayacağız. Tebdil-i hurûf ile bizde yeni bir devir

²⁰ Selami KILIÇ, "Osmanlı Aydınlarının Kalemile Türk Kadını ve Türkiye'de Kadın Haklarının Gelişmesi", Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı: 5, Erzurum, 1991, s.101.

zihniyeti başlayacaktır. Biraz celâdet-i milliye gösterelim. Lisanda, edebiyatta, hurûfta, efkârda bir inkılâp yapalım.”²¹

Celâl Nuri, kısa bir süre sonra bu defa “Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye ve Mukadderât-ı Tarihiye” adlı eserinde konuya daha geniş ölçüde değinmekte ve şöyle demektedir:

“Hurûfâtımız berbattır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz. Bunlar nâkâfidir. Harflerimizin noksanından, bir işe yaramadığından, gayr-i ilmî bulunduğundan burada bahsetmeyeceğiz. Yalnız şurasını söyleyeceğiz ki, bu harfleri ve bunlarla yazılmış ibârâtı avâm suhûletle öğrenemiyor. Bunlar gayr-ı tabîî şeylerdir. Bu hal terakkiyâtımıza mani’ oluyor. Ahalide tahsil ve tenevvür hâhişini söndürüyor. onun için hurûf-ı ıslâh gibi boş, vâhî tedâbire mürâcaat edeceğimize bir saat evvel, kemâl-i cesaretle Latin harflerini kabul etmeliyiz. Bunu yalnız biz kabul etmiş olmayacağız. Bundan evvel Romanyalılar da ‘Kiril’ harfleriyle yazı yazarlardı; bilâhîre Latin harflerini kabul ettiler. Almanlar yavaş yavaş ‘Gotik’ harflerini bırakıp, Latin harflerini alıyorlar.

“Latin hurûfu hem pek tabîî hem de Türkçe lisanının tahririne Arap harflerinden daha müsâiddir. Bu harflerin kabul edilmemesi için serdolunabilecek veya olunan ihtirâzât o kadar âdiddir ki, münâkaşasına bile tenezzül etmeyiz. Bu hususta ciddi bir inkılâba kudretyab olabilirsek, avâmımız suhûletle mevadd-ı âdiyeyi okuyup yazabileceğinden milletin seviye-i fikriyesi, şüphesiz, bir kademe daha terfî’ edecektir.”²²

Latin harflerinin alınması taraftarı olan ve bu arzusunun gerçekleşmesi için çeşitli yazılar yazan Abdullah Cevdet de Celâl Nuri’nin “Mukadderât-ı Tarihiyesi”ne yazmış olduğu takdim yazısında, bu konu hakkındaki görüşünü bir cümle ile ifade etmektedir: “Harflerimiz berbattır. Bu harflerle, bu heriflerle hiçbir işimizi göremeyiz.”²³

²¹ Celâl Nuri, Tarih-i İstikbâl, II, Mesâil-i Siyâsiyye, İstanbul, H.1331 (1912), s.165-166.

²² Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye..., s. 182-183.

²³ Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye..., s. 27-34.

Kılıçzâde Hakkı Bey de, “Akvemü’s-Siyer Münâsebetiyle Yusuf Suad Efendiye Tahsisen Softa Efendilere Tamimen Son Cevap” risâlesinde diyor du ki: “Latin hurûfâtını kabul etmek en doğru harekettir. Zira o hurûfâtın fevkinde kırâati teshile kabiliyetli yeni hurûfât icadı mümkün değildir. Latin hurûfâtı beşeriyet-i mütefekhirenin asırlarca süren bir tecrübesi mahsûlüdür.”²⁴

Atatürk, herhalde II.meşrutiyet devri aydınlarının etkisiyle, 1928 Kasım’ında harf inkılâbını gerçekleştirerek, Arap harfleri yerine Latin alfabesine dayanan yeni Türk alfabesini yürürlüğe koydurmuş ve böylece, bazı Türk aydınlarının yıllardan beri duydukları bu özlem giderilmiştir:

Meşrutiyet devrinin önde gelen yazarlarından biri olan ve kalemiyle sahte derviş ve softalara savaş açmış bulunan Kılıçzâde Hakkı Bey, Atatürk’ün gerçekleştirdiği bir diğer inkılâba, “Şapka inkılâbı”na değinmekteydi. Kılıçzâde Hakkı Bey, yukarıda adı geçen risâlesinde: Kıyafetimizin millî olmadığını ve şapka giymenin İslâmiyet açısından hiç bir sakıncası bulunmadığını açıklarken; “Türkiye’de İttihad-ı efkârın mevcut olmadığına en birinci delil esaslı ve millî bir kıyafetimizin mevcut olmaması yani herkesin istediğini giymesidir. İttihâd-ı efkâr, âsârını mutlaka her şeyde gösterir. Onun için bu cihet ihmâl edilmeyecek bir keyfiyettir. Müslümanlığın kıyafet-i mahsûsası olmadığına nazaran şapka giyilmesinde hiç bir zarar yoktur. Ecdâdımızın giydiği kavuklar hiç olmazsa memleketimizde i’âm olunuyordu. Halbuki feslerimiz Avrupa’dan geliyor. Kendi metâmız olmadıktan sonra serpuş olarak herhangi bir şapkayı kabul etmeliydik”²⁵ diyordu.

Abdullah Cevdet de İttihâd’ta yayınlanan “Şapka-Fes” adlı makalesinde: “Hükkâmımızın serpuşlarından evvel serlerinin değişmesi gerektiğini” belirttikten sonra, şapkanın Panama vadilerinde yetişen nazık ve hafif bir bitkiden yapılmış başlık olduğunu, fesin ne atalarımızın ve ne de Peygamberimizin başlığı olmadığını ifade ederek, gözü şiddetli ışıktan da koruyabilecek olan

²⁴ Kılıçzâde Hakkı, Akvemü’s-Siyer Münâsebetiyle Yusuf Suad Efendiye Tahsisen Softa Efendilere Tamimen Son Cevap, İstanbul, 1331 (1915), s.50-51.

²⁵ Kılıçzâde Hakkı, Son Cevap, s.49-50,

şapkanın giyilmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığını yazıyordu²⁶.

İşte bu Türk aydınlarının görüşleri, fese bir kutsallık veren, onu çıkarıp atmayı mukaddesata hakaret sayan sakat bir zihniyetin bertaraf edilerek, Türkiye’de fes giyilmesini yasaklayan 25 Kasım 1925 tarihli Şapka Kanunu’nun çıkarılmasında önemli bir sebep olsa gerekir.

XVIII.yüzyılda başlayıp kısa aralıklarla devam eden ve devletin yaşamasını amaçlayan, batılılaşma hareketleri devletin çöküşünü önleyememişse de yapılan yenilikler ve geliştirilen yeni düşünceler Atatürk İnkılâbı’nın alt yapısını hazırlamıştır. Fakat padişahlar ve üst düzeydeki bazı devlet adamları tarafından yapılan bu yenilik hareketlerine rağmen, Atatürk’e gelinceye kadar hiçkimse temeli ulusal egemenliğe dayalı tam bağımsız bir Türk devleti kurmayı düşünememiştir. Atatürk, gerek Millî Mücadele’yi başlatmak için Anadolu’ya geçtiğinde, gerekse büyük zaferden sonra inkılâp hareketlerini yönlendirirken, kendi milletinden ilham almış, asıl etüdünü milleti üzerinde yapmış ve ona güvendiği içindir ki zoru başarmış, imkânsız gerçekleştirmiştir.

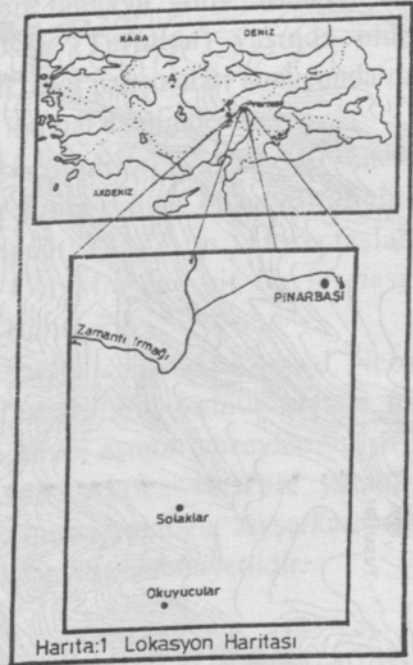
²⁶ Abdullah Cevdet, “Şapka-Fes”, *İçtihad*, No.169, 1 Eylül 1924, s.3413-3414.

SOLAKLAR KÖYÜ VERTEBRELİ ARAZİSİ (PINARBAŞI-KAYSERİ)

Arş.Gör.Selahattin POLAT*

Kayseri'nin 85 kilometre doğusunda yeralan Pınarbaşı'nın 5 kilometre kadar güneybatısındaki Solaklar Köyü çevresinde, 1991-1994 yılları arasında yapmış olduğumuz arazi çalışmaları sırasında çeşitli vertebralı hayvan fosilleri bulunmuştur (Harita 1). Fosil yatakları Solaklar köyü ile Zamantı Irmağının oluşturduğu boğaz arasında kalan sahada yer alır. Söz konusu araziye Kayseri-Malatya karayolu (D 300) katetmektedir. Karayolunun 78-85. kilometreleri, omurgalı hayvan fosili içeren arazi içinde kalır. Yataklar bu köye yakın olduğundan, Solaklar köyü vertebralı yatağı adı verilmiştir.

Toplanan fosiller takriben 1530-1590 metre yükseltileri arasında mostra veren formasyonların değişik noktalarından elde edilmiştir. Yapmış olduğumuz çalışmalar sırasında altı lokalitede fosillere rastlanılmıştır. Fosiller, Solaklar Köyü yolu ile Badik deresi arasında kalan Aliveli sırtında, Badik deresi vadisinde, Türkiye Elektrik Kurumuna ait tesislerin yapımı sırasında çıkartılan hafriyat içinde, Kayseri-Malatya karayolunun 79.kilometresindeki Barutcu sırtında açılmış olan yol yarmasında, Zorkunlu dere ile Badik deresi arasında kalan sahada, Bozkah Tepesi'nin (1644 m) kuzeydoğu yamacında ve Ağafatma deresi doğusundaki arazide bulunmuştur (Harita 2).

Harita:1 Lokasyon Haritası

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Erzurum.